

Fundacja rodzinna w Polsce w świetle jej odpowiedzialności za zobowiązania fundatora – uwagi wstępne na tle ustawy z dnia 26 stycznia 2023 roku

Family Foundation in Poland in the Light of its Responsibility for the Founder's Obligations: Introductory Comments in the Context of the Act of 26 January 2023

Abstract

Introduction of a new institution into the Polish legal system, i.e. a family foundation, following the example of foreign legislation, can be considered as a nod of the legislator towards maintaining the continuity of family assets, building the position of the family from generation to generation, and maintaining multi-generational assets. In this direction, the founder's achievements are to be accumulated in a family foundation established by him, the beneficiaries of which are, by assumption, people belonging to the founder's family. It seems, however, as the author will try to demonstrate, that not all the regulations contained in this still new act have been thought through by the legislator, which in practice may give rise to a number of complications. The author focused on an extremely important part of the act relating to the issue of the family foundation's liability for the founder's obligations. This topic is important because the scope of the foundation is limited to the amount of assets contributed by the founder, but it applies to all due and undue liabilities. Since a family foundation is supposed to provide security for its beneficiaries, especially in terms of maintenance and education, the funds for this purpose must be adequately secured. Perhaps the minimum value of property contributed by the founder to the foundation, set at PLN 100,000.00, is intended to provide this security. However, if we pay attention to the basic goals of the foundation, firstly, this amount is not high, although on the other hand it may be an obstacle to overcome for some potential founders, and if we add the responsibility for the founder's debts, it may quickly turn out that that

the idea of a foundation cannot be implemented in a specific case. Perhaps it would be worth it, at the stage of creating regulations, to oblige the founder to submit a financial report to the founding act, which would clearly indicate the financial condition, which would in turn allow for a greater chance of achieving the main goal set by the legislator.

KEY WORDS: family foundation, solidarity of debtors, subsidiary liability, cumulative accession to debt

SŁOWA KLUCZOWE: fundacja rodzinna, solidarność dłużników, odpowiedzialność subsydiarna, kumulatywne przystąpienie do długu

1 | Wstęp

W dniu 21 lutego 2023 roku ogłoszono ustawę o fundacji rodzinnej^[1] (dalej: u.f.r.), dla której przewidziano trzymiesięczne *vacatio legis*, zatem weszła ona w życie 22 maja 2023 roku. Tym samym wieloletnia dyskusja nad potrzebą stworzenia regulacji prawnej, z jednej strony umożliwiającej nieprzerwane prowadzenie przedsiębiorstw rodzinnych, a z drugiej zabezpieczającej zgromadzone majątki rodzinne przed rozdrobnieniem w wyniku przejścia udziałów w spadku na spadkobierców, stała się faktem^[2]. Przewidziane w u.f.r. rozwiązania pozwalają na umieszczenie jej w obszarze prawa prywatnego, a mimo wielu podobieństw i przyjętych rozwiązań wykazujących konwergencję do spółek prawa handlowego (m.in. organy fundacji rodzinnej, posiadanie osobowości prawnej) fundacja rodzinna nie powinna być z nimi utożsamiana, co wynika przede wszystkim z jej specyfiki i celu w jakim zostaje utworzona (m.in. wielopokoleniowa sukcesja rodzinnych przedsiębiorstw i zabezpieczenie finansowe bliskich). Uregulowanie fundacji rodzinnej (dalej także jako: fundacja) w odrębnym akcie prawnym pozwala na przyjęcie, że nadano jest autonomiczny charakter w obrocie prawnym, podobnie jak rzecz ma się w odniesieniu do spółek

¹ Ustawa z 21 stycznia 2023 r. – o fundacji rodzinnej (Dz.U. z 2023 r., poz. 326 ze zm.).

² Zob. Adam Mariański w: *Planowanie sukcesyjne. Prawne i podatkowe aspekty zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, red. Adam Mariański (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 15.

prawa handlowego. Oznacza to tym samym, że do fundacji rodzinnych w sprawach nieuregulowanych zastosowanie znajdą przepisy kodeksu cywilnego^[3] (dalej: k.c.), zaś w sprawach, w których wymaga tego właściwość stosunku prawnego, przepisy te będą miały odpowiednie zastosowanie. Ustawodawca zdecydował się więc na przyjęcie rozwiązana tożsamego z tym przewidzianym dla kodeksu spółek handlowych^[4] (dalej: k.s.h.). Z tego wniosek, że stosowane wielokrotnie porównanie relacji k.c. do k.s.h. – planeta i krążące wokół niej satelity – znajduje odniesienie również do u.f.r.

2 | Powstanie fundacji rodzinnej – uwagi wstępne

Opracowanie, choć w istocie będzie koncentrowało się na tytułowej problematyce z uwagi na relatywną nowość tej instytucji w Polsce, nakłada na autora obowiązek przedstawienia ogólnych założeń komentowanej regulacji przed przejściem do zagadnień szczegółowych, a ze względu na ograniczone ramy z pominięciem problematyki prawnoporównawcze.

Ustawa w sposób całościowy reguluje powstanie, organizację, funkcjonowanie i ustanie bytu prawnego fundacji rodzinnej, która nabywa status osoby prawnej z chwilą wpisania jej do rejestru fundacji rodzinnych prowadzonych przez Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim (art. 4 ust. 1 i 2 u.f.r.)^[5].

Zgodnie z brzmieniem art. 2 u.f.r. celem jej utworzenia jest gromadzenie mienia, zarządzania mieniem w interesie beneficjenta (beneficjentem może być również fundator – art. 30 ust. 2 u.f.r.) lub beneficjentów oraz spełniania świadczeń na jego lub na ich rzecz. Podstawą jej działania ma być statut ustalony przez fundatora. W przypadku większej liczby beneficjentów ustala się listę beneficjentów. Zgodnie z ustawą fundator może realizować cele fundacji na rzecz osób fizycznych, przy czym jako podstawowy zakres świadczeń wskazuje się utrzymanie i kształcenie. Może on także podejmować działania wspierające również na rzecz organizacji

³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1610 ze zm.).

⁴ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 18 ze zm.).

⁵ Szerzej na temat oceny funkcjonowania fundacji rodzinnych w Polsce na podstawie analizy 100 spraw dotyczących rejestracji fundacji, Jacek Miłaszewski, „Fundacje rodzinne – pierwsze obserwacje i wnioski z praktyki” *Rejent*, nr 1 (2024): 11-42.

pozarządowych mających status organizacji pożytku publicznego w zakresie prowadzonej przez nie działalności pożytku publicznego, o której mowa w art. 3 ust. 1 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie^[6]. Zakres świadczeń obejmuje składniki majątkowe, na które składają się środki pieniężne, rzeczy lub prawa, które zostały przeniesione na beneficjenta albo oddane beneficjentowi do korzystania przez fundację rodzinną albo fundację rodzinną w organizacji, zgodnie ze statutem i listą beneficjentów (art. 2 ust. 2 u.f.r.).

Fundatorem fundacji rodzinnej może być osoba fizyczna^[7] posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, w tym cudzoziemiec (bezpaństwowiec) lub obywatel polski zamieszkały (miejsce zwykłego pobytu) poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej^[8]. Oświadczenie o ustanowieniu fundacji może zostać złożone albo w akcie założycielskim dla którego wymagane jest zachowanie formy aktu notarialnego, albo w testamentie^[9] (art. 11 u.f.r.). Przy czym, jeśli oświadczenie zostało zawarte w testamencie, to fundatorem może być tylko jedna osoba, z uwagi na obowiązującą w prawie polskim regułę, że testament może zostać sporządzony tylko przez jedną osobę. Ustawodawca wyłączył możliwość powołania fundacji rodzinnej w każdej ze znanych i dopuszczalnych w polskim porządku prawnym form testamentowych (testamenty zwykłe i testamenty szczególne^[10]) i ograniczył taką możliwość tylko do testamentu notarialnego, co wynika wprost z art. 22 w zw. z art. 21 pkt 1 u.f.r. W ocenie autora, jest to ograniczenie zbyt daleko idące, które w praktyce może prowadzić do ograniczenia albo nawet uniemożliwienia realizacji woli potencjalnego fundatora na złożenie takiego oświadczenia woli, w tym w szczególności biorąc pod uwagę nieprzewidywalność występujących zdarzeń faktycznych, które mogą uniemożliwić wizytę w kancelarii notarialnej czy nawet

⁶ Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 571).

⁷ Przyjęcie takiego rozwiązania wykluczyło możliwość ustanowienia fundacji rodzinnej przez osoby prawne lub inne jednostki organizacyjne polskie lub zagraniczne; tak Luiza Kwaśnicka, „Fundator fundacji rodzinnej, rola fundatora w fundacji rodzinnej. Prawa i obowiązki fundatora fundacji rodzinnej” *Krakowski Przegląd Notarialny*, nr 2 (2023): 100.

⁸ Szerzej Jacek Górecki, „Fundacja rodzinna – wybrane aspekty kolizyjnoprawne” *Rejent*, nr 2 (2024): 37 i n. wraz z cytowaną tam literaturą.

⁹ Szerzej na temat ustanowienia fundacji rodzinnej w testamencie: Krzysztof Maj, „Powstanie fundacji rodzinnej – zagadnienia wybrane” *Krakowski Przegląd Notarialny*, nr 1 (2023): 67 i nast.

¹⁰ Art. 949 – 958 k.c.

umówienie wizyty notariusza i dokonanie czynności notarialnej poza siedzibą kancelarii. Wydaje się więc, że lepszym byłoby wzorowanie się na rozwiązaniach przyjętych w art. 3 ust. 1 ustawy o fundacjach^[11], z którego wynika, że co do zasady dla ustanowienia fundacji wymagana jest forma aktu notarialnego, chyba że oświadczenie woli składane jest w testamencie, bez zawężenia jednak do testamentu notarialnego.

Z chwilą złożenia oświadczenia woli, o którym mowa powyżej, lub ogłoszenia testamentu, powstaje fundacja rodzinna w organizacji i w tym okresie ma prawo do zarządzania we własnym imieniu posiadanym majątkiem, w tym szczególności może nabywać prawa, w tym własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną (art. 23 ust. 3 u.f.r.). Z chwilą wpisu do rejestru powstaje fundacja rodzinna i jednocześnie z tą chwilą wstępuje w prawa i obowiązki fundacji rodzinnej w organizacji, przy czym należałoby rozważyć zatwierdzenie działań podejmowanych przez fundację w fazie organizacyjnej^[12].

Zgodnie z brzmieniem art. 17 u.f.r. minimalna wartość mienia wniesiona przez fundatora na pokrycie funduszu założycielskiego wynosi 100.000,00 zł. Statut może przewidywać wartość wyższą. Przy czym wartość mienia, innego niż środki pieniężne, ma być ustalona jako wartość rynkowa składników na dzień wniesienia mienia, zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych^[13], a wartość środków pieniężnych wniesiona w innej walucie niż złoty polski, będzie ustalana według kursu średniego tej waluty ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień wniesienia mienia (art. 19 ust. 2 u.f.r.).

¹¹ Ustawa z 06 kwietnia 1984 r. – o fundacjach (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 166).

¹² Tak też Paweł Blajer, *Fundacja rodzinna. Pytania i odpowiedzi* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 32.

¹³ Ustawa z 15.02.1992 r. – o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 2805 ze zm.).

3 | Prowadzenie działalności gospodarczej przez fundację rodzinną

Z uwagi na podstawowe cele fundacji, o których powyżej, w tym przede wszystkim zminimalizowanie ryzyka, jakie niesie za sobą prowadzenie działalności gospodarczej, ustawodawca zdecydował na ograniczenie możliwości prowadzenia przez fundację rodzinną działalności gospodarczej w rozumieniu art. 3 ustawy – Prawo przedsiębiorców^[14] (dalej: p.p.), tj. zorganizowanej działalności zarobkowej, wykonywanej we własnym imieniu i w sposób ciągły. Biorąc ponadto pod uwagę charakter fundacji, nie sposób nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że jej podstawowym celem – w przeciwieństwie do działalności gospodarczej – nie jest działalność zarobkowa w rozumieniu ustawy – Prawo przedsiębiorców, ponieważ podstawowym celem prowadzenia takiej działalności powinno być w każdym przypadku zaspokajanie potrzeb beneficjentów fundacji.

W związku z powyższym i zgodnie z założeniami zakres prowadzonej przez fundację rodzinną działalności gospodarczej miał zostać ograniczony w sposób odpowiadający realizowanym przez nie celom. Zgodnie z ustawą mogą one prowadzić działalność gospodarczą tylko w zakresie w tej regulacji wskazanym (*numerus clausus* działalności gospodarczej).

Wydaje się, że już tylko wstępna analiza wymienionych w ustawie obszarów działalności gospodarczej fundacji rodzinnej, prowadzić musi do wniosku, że zamierzony cel ustawodawcy nie został osiągnięty. W istocie bowiem zakres działalności zarobkowej fundacji jest niezwykle szeroki, choć zasadniczo musi być związany z celami jakimi przyświeca funkcjonowanie danej fundacji rodzinnej w kontekście wspierania jej beneficjentów, a zatem wykluczone są wyłącznie cele gospodarcze. Poza tym, zdaniem autora, w praktyce pojawi się szereg problemów, wątpliwości i różnorodnych interpretacji, czy w konkretnym przypadku podejmowane przez fundację działania należy potraktować już jako działalność gospodarczą prowadzoną w sposób zorganizowany, ciągły i o zarobkowym charakterze. W istocie należy przyjąć, że wskazany w ustawie katalog dopuszczalnej aktywności gospodarczej fundacji jest na tyle obszerny, że podjęcie którejkolwiek z nich może być potraktowane jako aktywność przedsiębiorcy

¹⁴ Ustawa z 06 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 236).

stosownie do treści art. 43¹ k.c.^[15]. Kwalifikacja powyższa nie pozostanie obojętna na zobowiązania podatkowe fundacji^[16], ponieważ prowadzenie działalności poza dozwolonym zakresem skutkuje wyższą niż standardowa (19%) stawką podatku od osób prawnych, tj. w tym przypadku 25%.

4 | Odpowiedzialność fundacji rodzinnej za zobowiązania fundatora – uwagi ogólne

Dla usystematyzowania wyводу dodać należy, że uwagi poczynione w tej części opracowania odnosić się będą także do fundacji rodzinnej w organizacji. Z jednej strony bowiem ustawodawca nie określił zasad odpowiedzialności dla fundacji przed wpisem do rejestru, z drugiej jednak, zgodnie z brzmieniem art. 23 ust. 6 u.f.r. w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosować do nich należy odpowiednio przepisy dotyczące fundacji rodzinnej. Ponadto, z uwagi na okoliczność, że punktem krytycznym dla odpowiedzialności fundacji rodzinnej za zobowiązania fundatora jest chwila jej ustanowienia, a nie wpisu do właściwego rejestru, to właśnie złożenie przez fundatora przed notariuszem oświadczenia o jej ustanowieniu w akcie założycielskim lub w testamencie z chwilą jego ogłoszenia stanowi kryterium wyznaczające moment początkowy odpowiedzialności. Momentem końcowym jest natomiast ustanie jej osobowości prawnej, tj. z chwilą jej wykreślenia z rejestru (art. 90 u.f.r.). Przy czym z tą chwilą fundacja nie ma już możliwości ponoszenia odpowiedzialności, sama zaś odpowiedzialność może jednak istnieć nadal. Stosownie bowiem do treści art. 104 u.f.r. osoba, która otrzymała mienie fundacji w związku z jej rozwiązaniem, ponosi odpowiedzialność za jej zobowiązania. Jest to ustawowe przejęcie długów nieistniejącego podmiotu przez osobę nabywającą mienie^[17], lecz tylko z nabytego mienia i do wartości otrzymanego mienia

¹⁵ Szerzej na ten temat: Rafał Adamus w: *Fundacje rodzinne. Komentarz. Linia orzecnicza*, red. Rafał Adamus, Piotr Stec (Warszawa: C.H. Beck, 2024), 68 i nast.

¹⁶ Zob. Blajer, *Fundacja*, 40.

¹⁷ Kacper Górniak, „Odpowiedzialność fundacji rodzinnej za zobowiązania fundatora” *Krakowski Przegląd Notarialny*, 28 (2023): 27.

według stanu z chwili nabycia, a cen z chwili zaspokojenia wierzyciela (art. 104 ust. 2 u.f.r.).

Ponadto, należy zaznaczyć, że przedmiotem tego opracowania jest odpowiedzialność fundacji rodzinnej *pro foro externo* (w stosunkach zewnętrznych) i ma charakter odpowiedzialności cywilnej. Przy czym poza analizą pozostanie odpowiedzialność fundacji za zobowiązania własne – jako podmiot prawa cywilnego wyposażony w osobowość prawną odpowiada za swoje zobowiązania w sposób właściwy dla osób prawnych oraz w stosunkach wewnętrznych (*pro foro interno*).

Przechodząc do istoty tego opracowania, niezwykle ważną, zwłaszcza z perspektywy wierzycieli fundatora, ale także sytuacji prawnej beneficjentów fundacji, jest regulacja odpowiedzialności za jego zobowiązania, zawarta w art. 8 – 9 u.f.r. Odpowiedzialność ta ma zatem charakter odpowiedzialności gwarancyjnej i wynika z ustawy, co powoduje, że ma niejako automatyczny charakter i nie wystąpi w tym przypadku konieczność wytoczenia powództwa o ukształtowanie stanu prawnego, co z kolei jest charakterystyczne dla *Actio Pauliana*^[18]. Ponadto, regulacja zawarta w komentowanych przepisach ma na celu także ochronę wierzycieli fundatora na wypadek okoliczności, w której fundator wnosi do fundacji rodzinnej mienie – fundusz założycielski, ale czyni to celem pokrzywdzenia swoich wierzycieli w związku z przysługującymi im wobec fundatora wierzytelnościami.

5 | Odpowiedzialność fundacji rodzinnej za zobowiązania fundatora na podstawie art. 8 ust. 1 (przed jej ustanowieniem) i art. 8 ust. 2 u.f.r. (po jej ustanowieniu)

Zgodnie z brzmieniem art. 8 ust. 1 u.f.r. fundacja odpowiada solidarnie za zobowiązania (aspekt przedmiotowy) fundatora (aspekt podmiotowy) powstałe przed dniem (aspekt czasowy) jej ustanowienia.

¹⁸ Tak też Adamus w: *Fundacje rodzinne*, 95.

Solidarność obejmuje również zobowiązania alimentacyjne fundatora (na zasadach wskazanych w art. 128-133 k.r.o.^[19]) i tylko fundatora, z pominięciem beneficjentów fundacji.

Niezależnie od powyższego, co stanowi wyjątek od reguły ogólnej, fundacja ponosi także odpowiedzialność za zobowiązania alimentacyjne, które powstały już po jej ustanowieniu (art. 8 ust. 2 u.f.r.). Jest to jednak odpowiedzialność subsydiarna, która ukształtuje się w przypadku bezskutecznej egzekucji z majątku dłużnika alimentacyjnego – fundatora. Rozwiązanie to przypomina regulację przyjętą przez ustawodawcę w odniesieniu do spółki jawnej i odpowiedzialności wspólnika tej spółki za jej zobowiązania (art. 22 i 31 k.s.h.)^[20]. Ponadto, brzmienie art. 778³ k.p.c. pozwala na stwierdzenie, że fundacja będzie mogła powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia alimentacyjnego do momentu ustalenia skuteczności egzekucji z majątku fundatora, ponieważ tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko fundatorowi fundacji rodzinnej sąd nadaje klauzulę wykonalności przeciwko fundacji rodzinnej ponoszącej odpowiedzialność za zobowiązania fundatora, jeżeli egzekucja przeciwko fundatorowi okaże się bezskuteczna, jak również wtedy, gdy jest oczywiste, że egzekucja ta będzie bezskuteczna. Różnica między chwilą powstania zobowiązań alimentacyjnych sprowadza się w praktyce do tego, że w przypadku tych powstałych przed ustanowieniem fundacji jej odpowiedzialność jest bezwarunkowa i alimenty wypłacane są z majątku fundacji do czasu zakończenia obowiązku alimentacyjnego, zaś w drugim przypadku dopiero w przypadku bezskutecznej egzekucji z dochodów i majątku fundatora.

Podsumowując, treść art. 8 ust. 2 u.f.r. wyraźnie wskazuje, że powyższy sposób dochodzenia wierzytelności przez wierzyciela fundatora przewidziany został jedynie dla jego zobowiązań alimentacyjnych. Oznacza to zatem, że za wszystkie inne zobowiązania fundatora fundacja odpowiada tylko wtedy, gdy powstały przed dniem jej ustanowienia. Za te, które powstały po tej dacie, odpowiedzialność fundatora jest samoistna. Ponadto, szczególny nacisk na zabezpieczenie uprawnionego z alimentacji znajduje swój wyraz także w tym, że powództwo przeciwko fundacji może zostać wytoczone nawet wcześniej, tj. zanim egzekucja z majątku fundatora okaże

¹⁹ Kacper Górniak twierdzi, że na tych samych zasadach fundacja może ponosić odpowiedzialność w odniesieniu do quasi-alimentacyjnego obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny przewidziany w art. 27 k.r.o.; Górniak, *Odpowiedzialność*, 28.

²⁰ Tak też Adamus w: *Fundacje rodzinne*, 96; Piotr Stępień w: *Fundacja rodzinna. Aspekty prawne i podatkowe. Komentarz*, red. Paweł Tomczykowski (Warszawa: C.H. Beck, 2023), 41.

się bezskuteczna, a jak wskazano istnieje podejrzenie jej bezskuteczności. Należy również mieć na uwadze, że dopuszczalne jest wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności fundacji przez wierzyciela fundatora za jego zgodą, ponieważ przepisy komentowanej ustawy tego nie zabraniają^[21], co jednak nie ma zastosowania do zobowiązań fundatora powstałych po ustanowieniu fundacji. W tym przypadku przepis ma charakter bezwzględnie obowiązujący, a zatem wyłączenie lub ograniczenie tej odpowiedzialności w relacjach z osobami trzecimi nie wywoła skutków prawnych.

Dodatkowo, podkreślenia wymaga, że nie w każdym przypadku odpowiedzialnością za zobowiązania fundatora, obciążona zostanie fundacja rodzinna dopiero po jej ustanowieniu (z zastrzeżeniem wspomnianych zobowiązań alimentacyjnych). O ile bowiem w przypadku jej powołania w akcie założycielskim moment jej ustanowienia nie budzi raczej wątpliwości, o tyle w przypadku ustanowienia testamentowego już nie jest to takie oczywiste. Czas pomiędzy sporządzeniem testamentu, w którym powołano fundację, a jego ogłoszeniem, może być odległy. Powoduje to również, że w tym okresie testator może prowadzić dalej swoje aktywności, w tym zaciągać zobowiązania, które z chwilą ogłoszenia testamentu (nie z chwilą otwarcia spadku) obciążą odpowiedzialnością fundację. W tym więc przypadku, będzie ona ponosiła odpowiedzialność za zobowiązania sprzed jej ustanowienia^[22].

Wydaje się również, że w przypadku istnienia zobowiązań fundatora względem wierzyciela, nie ma znaczenia ocena jego dobrej czy złej wiary w zakresie rozporządzenia mieniem na rzecz fundacji rodzinnej. Poza badaniem pozostanie zatem okoliczność działania fundatora na szkodę wierzyciela, a wystarczającym kryterium oceny będzie istnienie ważnego i wymagalnego zobowiązania.

²¹ Tak też Blajer, *Fundacja*, 58.

²² Paweł Blajer, *Odpowiedzialność fundacji rodzinnej*. Lex, 2024. <https://sip.lex.pl/#/publication/470239339/blajer-piotr-odpowiedzialnosc-fundacji-rodzinnej?cm=U-RELATIONS> [dostęp: 30.4.2024].

6 | Roszczenia regresowe między fundacją rodzinną i fundatorem

Istota odpowiedzialności solidarnej wskazana w art. 8 u.f.r. nakazuje przyjąć, że wierzyciel fundatora może wystąpić z roszczeniem w całości lub w części wobec wszystkich dłużników (tu: fundacji rodzinnej i fundatora) łącznie lub wobec każdego z nich z osobna, a spełnienie świadczenia przez któregokolwiek z nich zwalnia z długu pozostałych (art. 366 § 1 k.c.), co niewątpliwie wzmacnia prawdopodobieństwo wykonania zobowiązania^[23]. Moment powstania zobowiązania jest zasadniczo określany przez źródło, z którego wynika. Przykładowo, w przypadku zobowiązania wynikającego z ustawy jego powstanie wiąże się z momentem wystąpienia ostatniej przesłanki warunkującej ponoszenie odpowiedzialności. Natomiast, w przypadku zobowiązań powstałych z umów będzie to moment zawarcia umowy^[24]. Ustawodawca nie zdecydował się na określenie źródeł możliwych zobowiązań, należy więc przyjąć, że zakresem odpowiedzialności objęte są wszystkie zobowiązania w rozumieniu art. 353 k.c.^[25].

Już na wstępnym etapie analizy dodać należy, że stwierdzenie o solidarnej odpowiedzialności fundacji za zobowiązania fundatora nie oznacza, że fundacja ta staje się dłużnikiem solidarnym. Przyjęta w art. 8 ust. 1 u.f.r. koncepcja ustawowej odpowiedzialności solidarnej – solidarności gwarancyjnej^[26] – nie przesądza jednocześnie o kwalifikacji tej odpowiedzialności, w tym w szczególności nie pozwala na jednoznaczne określenie jakiego rodzaju relacje występują w oparciu o ten przepis pomiędzy fundatorem a fundacją, w tym także w zakresie rozliczeń, które mogą powstać po wykonaniu zobowiązania przez fundację rodzinną na rzecz wierzyciela. Na tej właśnie podstawie powstaje pytanie, czy w założeniu ustawodawcy komentowany przepis określa odpowiedzialność jako kategorię kumulatywnego przystąpienia do długu czy też odpowiedzialności za cudzy dług.

Podejmując próbę odpowiedzi na powyższe pytanie, należy poczynić kilka spostrzeżeń.

²³ Tak też Rafał Morek w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Witold Borysiak (Warszawa: C.H. Beck, 2022), kom. do art. 55⁴, Nb 3.

²⁴ Górniak, *Odpowiedzialność*, 23.

²⁵ Ibidem, 20 i nast.

²⁶ Szerzej Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, „Konstrukcja solidarności biernej w kodeksie cywilnym” *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. XII (1974): 66 i nast.

W pierwszej kolejności, solidarna odpowiedzialność, w związku z brakiem odmiennych uregulowań w ustawie o fundacjach rodzinnych, powoduje również powstanie ewentualnych roszczeń regresowych pomiędzy fundacją a fundatorem. Zasadniczo można wyróżnić tu dwie sytuacje. Pierwszą, w której to fundacja, osoba prawna, wykona zobowiązanie zamiast fundatora, i drugą, w której fundator spełni swoje świadczenie, przy założeniu stosowania do wzajemnych rozliczeń art. 376 k.c., a zatem przyjęciu koncepcji kumulatywnego przystąpienia do długu, o czym poniżej. Wskazane dwa przypadki niosą odmienne skutki w zakresie powstałych roszczeń regresowych (art. 376 k.c.). Przede wszystkim w pierwszym fundacja, jako osoba prawna, musi wystąpić z roszczeniami zwrotnymi do fundatora, bo takiego działania wymaga funkcjonowanie osoby prawnej. W drugim, ponieważ ustawodawca nie wyłączył regresu fundatora wobec fundacji, z formalnego punktu widzenia, będzie on również mógł wystąpić do fundacji o zwrot wykonanego zobowiązania. Wydaje się, że ten drugi przypadek należałoby uznać z oczywistych względów za niedopatrzienie wymagające interwencji legislacyjnej lub też jednak wbrew uzasadnieniu projektu ustawy – ustawodawca miał jednak na uwadze przyjęcie koncepcji odpowiedzialności za cudzy dług. Ta kwestia zostanie poddana analizie w dalszej części opracowania. Wracając do komentowanego przypadku, wydaje się, idąc w ślad za uzasadnieniem projektu ustawy^[27], że w pierwszej z opisywanych sytuacji można rozważyć zastosowanie na zasadzie analogii stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy^[28], z którego wynika, że wspólnik spółki jawnej, który spełnił świadczenie na rzecz wierzyciela tej spółki, może żądać od innego jej wspólnika zwrotu odpowiedniej części tego świadczenia oraz wystąpić z roszczeniem przeciw spółce. Fakt posiadania przez fundację osobowości prawnej determinuje możliwość wystąpienia przez fundację rodzinną z roszczeniem regresowym wobec fundatora. Przy czym koncepcja powyższa znajduje swoje uzasadnienie tylko w przypadku przyjęcia kwalifikacji odpowiedzialności, jak wspomniano, jako kumulatywnego przystąpienia do długu, ponieważ tylko w tym przypadku można założyć, że fundacja staje się dłużnikiem solidarnym z fundatorem, a zatem ponosi odpowiedzialność za swój dług, który w istocie nie jest jej długiem w ujęciu gospodarczym. W tym też przypadku należałoby do wzajemnej relacji pomiędzy fundatorem a fundacją stosować reguły wyrażone w art. 371-375 k.c. Przyjęcie natomiast drugiej

²⁷ Druk sejmowy Nr 2798, Sejm RP IX kadencji.

²⁸ Uchwała SN z 28.02.2013 r., III CZP 108/12, LEX nr 1365849.

ze wskazanych koncepcji – odpowiedzialności za cudzy dług – musi prowadzić do wniosku, że kodeksowe uregulowania zastosowania mieć nie będą, a to z kilku powodów. Przede wszystkim istota odpowiedzialności za cudzy dług zakłada istnienie długu (powinności świadczenia) i odpowiedzialności za dług (przymusowa realizacja obowiązku związana z brakiem wypełnienia powinności świadczenia) jako odrębnych kategorii prawnych. W tym sensie zatem fundacja rodzinna nie staje się dłużnikiem, a jedynie ponosi odpowiedzialność za dług fundatora. Nie jest więc zobowiązana do spełnienia świadczenia, a jedynie do znoszenia egzekucji^[29]. Relacje zaś pomiędzy fundacją a fundatorem wyznaczone byłyby w tym przypadku w oparciu o zasadę akcesoryjności, a nie wyżej wskazane przepisy kodeksu cywilnego. To z kolei musi prowadzić do kolejnego wniosku, że jedynym dłużnikiem – dłużnikiem głównym – jest fundator i jeśli zaspokoi wierzyciela, to nie będzie mógł wystąpić z roszczeniem regresowym wobec fundacji. W sytuacji odwrotnej, fundacja z roszczeniem zwrotnym (pełnym i jednostronnym) wystąpić może, ale na podstawie art. 518 § 1 pkt 1 k.c. Rozstrzygnięcie, która z tych koncepcji jest słuszna na gruncie art. 8 u.f.r., nie jest zadaniem łatwym, jednak w ocenie autora sam sposób sformułowania przepisu („odpowiada solidarnie”) może wskazywać na koncepcję odpowiedzialności za cudzy dług. Ustawodawca nie użył przecież wprost konstrukcji zapisu: „jest dłużnikiem solidarnym”.

Należy także końcowo dodać, że rozważania te odnosić należy zarówno do treści wyrażonych w art. 8 ust. 1 u.f.r. (odpowiedzialność solidarna), jak i art. 8 ust. 2 u.f.r. (odpowiedzialność subsydiarna)^[30].

7 | Ograniczenie odpowiedzialności fundacji rodzinnej

Zgodnie z brzmieniem art. 9 u.f.r. odpowiedzialność fundacji nie jest nieograniczona, a jej górną granicę wyznacza wartość mienia wniesionego przez fundatora według stanu z chwili wniesienia, a według cen z chwili zaspokojenia wierzyciela (*pro viribus patrimonii*) odpowiednio w przypadku odpowiedzialności solidarnej za zobowiązania powstałe przed

²⁹ Górniak, *Odpowiedzialność*, 46.

³⁰ Piotr Tereszkievicz, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2008), 112 i nast.

ustanowieniem fundacji, w tym z uwzględnieniem zobowiązań alimentacyjnych oraz subsydiarnej za zobowiązania alimentacyjne fundatora powstałe po ustanowieniu fundacji rodzinnej.

Mając powyższe na uwadze, należy dojść do wniosku, że fundacja odpowiada za zobowiązania fundatora tylko do określonego – wskazanego powyżej – limitu. Zatem jej odpowiedzialność się skończy z momentem jego wyczerpania. Dodać jednak należy, że w przypadku, w którym fundacja będzie realizowała wobec fundatora skutecznie roszczenia regresowe, to limit ten będzie ulegał zwiększeniu stosownie do wartości mienia uzyskanego w drodze skierowanego roszczenia zwrotnego.

Biorąc pod uwagę okoliczność, że komentowana ustawa obwiązuje niespełna dwa lata, nie ma jeszcze wypracowanego obszernego dorobku doktryny i judykatury w tym zakresie. W związku z tym należy poszukać punktów odniesienia do innych obowiązujących przepisów, a w świetle uwag poczynionych we wstępie można stwierdzić, że interpretacja omawianej w opracowaniu regulacji może zostać zaprezentowana przez pryzmat przepisów kodeksu cywilnego, w tym w szczególności – spośród wielu – art. 40 § 2 k.c. (odpowiedzialność Skarbu Państwa) i art. 55⁴ k.c. (zbycie przedsiębiorstwa^[31]). Wniosek taki płynie z faktu, że ustawodawca zdecydował się na tożsame uregulowanie w zakresie wyceny wartości mienia wniesionego przez fundatora do fundacji rodzinnej zgodnie z powołanym przepisem art. 9 u.f.r. Chodzi zatem o ocenę zastosowanej konstrukcji przystąpienia do odpowiedzialności, tj. w pierwszej kolejności konieczne jest opowiedzenie się, czy art. 8-9 u.f.r. przewiduje koncepcję ustawowego kumulatywnego przystąpienia do długu (tak jak w art. 55⁴ k.c.), czy też odpowiedzialności za cudzy dług. Bez względu jednak na kwalifikację, nie ma wątpliwości, że odpowiedzialność fundacji rodzinnej w omawianym przypadku ma charakter, jak wspomniano, solidarności gwarancyjnej, ponieważ jej celem jest zabezpieczenie interesów wierzyciela względem fundatora, który może popaść w niewypłacalność wskutek ustanowienia fundacji rodzinnej^[32].

Pierwszy ze wskazanych przepisów (art. 40 § 2 k.c.) odnosi się do problematyki nieodpłatnego przejęcia określonego składnika mienia państwowej osoby prawnej na rzecz Skarbu Państwa, przy czym chodzi tu

³¹ Uzasadnienie rządowego projektu komentowanej ustawy wskazuje, że punktem odniesienia dla art. 8-9 u.f.r. był art. 55⁴ k.c., Sejm IX kadencji, druk 2798, s. 15.

³² Tak też Górniak, *Odpowiedzialność*, 44.

o każde nabycie^[33] (w tym również pierwotne), z wyjątkiem przejęcia mienia pozostałego po likwidacji państwowej osoby prawnej^[34]. W takim przypadku przyjęto, że Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność solidarną z osobą prawną za zobowiązania powstałe w czasie, w którym składnik ten znajdował się w majątku państwowej osoby prawnej. Odpowiedzialność Skarbu Państwa została jednak ograniczona do wartości tego składnika ustalonej według stanu z chwili przejęcia, a według cen z chwili zapłaty. Różnica pomiędzy uregulowaniem w art. 9 u.f.r a wskazanym przepisem kodeksu cywilnego sprowadza się zasadniczo do stwierdzenia, że inny jest moment początkowy powstania odpowiedzialności (chwila wniesienia składnika majątkowego do fundacji oraz chwila przejęcia przez Skarb Państwa) oraz zakres przedmiotowy tej odpowiedzialności. Wydaje się, że o ile w przypadku art. 40 § 2 k.c. chodzi o nieodpłatne zobowiązania rodzące obowiązek zapłaty, o tyle w przypadku fundacji rodzinnej zobowiązania, których źródłem mogą być wszystkie zdarzenia powodujące powstanie obowiązku zaspokojenia wierzyciela, a nie tylko te wynikające z nieodpłatnego przejęcia. W obu przypadkach, tj. art. 40 § 2 k.c. i 55⁴ k.c. odpowiedzialność nabywcy uzależniona jest od dobrej lub złej wiary. Jeśli bowiem nabywca w chwili nabycia nie wiedział o tych zobowiązaniach, mimo zachowania należytej staranności, to jego odpowiedzialność jest wyłączona, przy czym ciężar dowodu braku wiedzy obciąża nabywcę przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego (*due diligence*)^[35]. Podobnie natomiast, jak w sytuacji nieodpłatnego przejęcia przez Skarb Państwa, o którym mowa w art. 40 § 2 k.c., odpowiedzialność przy założeniu złej wiary nabywcy i tak nie jest nieograniczona i sprowadza się do wartości nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa (*pro viribus patrimonii*) według stanu w chwili nabycia, a według cen w chwili zaspokojenia wierzyciela. Odpowiedzialności fundacji rodzinnej nie można bez zgody wierzyciela wyłączyć ani ograniczyć, co w rzeczywistości może skutkować zwolnieniem fundacji rodzinnej lub fundatora z odpowiedzialności w całości lub w części w zależności od zakresu zgody wierzyciela. Zaznaczyć trzeba, że zastrzeżenie to nie występuje na gruncie art. 40 § 2 k.c., co wynika ze specyfiki zakresu przedmiotowego tego przepisu, ale również z ogólnej zasady wyrażonej w art. 40

³³ Wyrok SA w Katowicach z 09.05.2011 r., V ACa 617/10, LEX nr 1102966.

³⁴ Zob. np. wyrok SN z 03.02.2011 r., I CSK 259/10, LEX nr 785270; wyrok SN z 30.09.2009 r., V CSK 32/09, LEX nr 530586; wyrok SN z 02.09.2009 r., II PK 48/09, OSNP 2011/9-10/119.

³⁵ Wyrok SA w Katowicach z 07.06.2017 r., I ACa 1131/16, LEX nr 2343462; wyrok SA w Gdańsku z 20.09.2016 r., I ACa 187/16, LEX nr 2166477.

§ 1 k.c. o wzajemnej nieodpowiedzialności Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych. W ustawie o fundacji rodzinnej w omawianym zakresie dobra czy zła wiara nie jest brana pod uwagę.

Po powyższych uwagach wstępnych wskazujących na pewne ogólne podobieństwa i różnice omawianych przepisów, w dalszej części opracowania analizie poddany zostanie art. 55⁴ k.c. w związku z brzmieniem art. 8-9 u.f.r. Zgodnie z jego treścią, w przypadku nabycia przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego nabywca jest odpowiedzialny solidarnie ze zbywcą za jego zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa lub gospodarstwa. W przedmiotowym przypadku dochodzi do kumulatywnego przystąpienia do długu, co jest dopuszczalne w praktyce na zasadzie swobody umów, ale również, tak jak w tym przypadku, *ex lege*^[36]. Przystąpienie do długu nie wymaga żadnej zgody po stronie wierzyciela, ponieważ jego sytuacja prawna zyskuje w ten sposób, że dotychczasowy dłużnik nie zostaje zwolniony ze zobowiązania, a więc nadal ma status dłużnika. Obok niego pojawia się jednak osoba „dodatkowa”, czyli przystępujący do długu jako drugi dłużnik, który staje się dłużnikiem solidarnym z dłużnikiem pierwotnym. Czyli *de facto* dochodzi w takiej sytuacji jedynie do pomnożenia podmiotów po stronie zobowiązanej, zaś samo zobowiązanie nie ulega zmianie, a dotychczasowy dłużnik nie zostaje zwolniony z obowiązków, jakie ciąży na nim względem wierzyciela. Konkludując przystępujący dłużnik ponosi solidarną odpowiedzialność względem wierzyciela z dłużnikiem pierwotnym, a żadna nowa więc zobowiązaniowa nie powstaje^[37]. Jest to więc relacja określana przez przepisy o solidarności biernej (art. 371-375 k.c.). Odmienna koncepcja – odpowiedzialności za cudzy dług – zakłada odrębność długu (powinność świadczenia) i odpowiedzialności (możliwość przymusowej realizacji świadczenia jako negatywna konsekwencja niewykonania długu). Z tego wynika, że odpowiedzialność fundacji rodzinnej miałaby charakter akcesoryjny względem odpowiedzialności dłużnika głównego, a wyłączone byłoby zastosowanie art. 371-375 k.c. W ocenie autora brzmienie przepisu, jak już wspomniano,

³⁶ Zob. m.in. Maciej Kaliński, Karol Tatara, Łukasz Trela, „Przeniesienie praw i obowiązków z umów związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w związku z jego sprzedażą w trakcie postępowania upadłościowego, w szczególności w ramach przygotowanej likwidacji (prepack)” *Doradca Restrukturyzacyjny*, nr 4 (2016): 76-89.

³⁷ Zob. postanowienie SN z 13.12.2012 r., V CZ 61/12, LEX nr 1293854; wyrok SA w Warszawie z 23.05.2016 r., I ACA 1138/15, LEX nr 2071583; wyrok SA w Krakowie z 13.03.2013 r., I ACA 129/13, LEX nr 1439066.

nie pozwala na jednoznaczną kwalifikację odpowiedzialności fundacji rodzinnej za zobowiązania do jednej z dwóch przedstawionych koncepcji. Wydaje się jednak, że korzystniejszym rozwiązaniem będzie opowiedzenie się za przyjęciem odpowiedzialności za cudzy dług, ponieważ w przypadku spełnienia długu w tej konstrukcji prawnej, to fundacji rodzinnej przysługiwałoby roszczenie zwrotne wobec fundatora za cały dług na podstawie art. 518 § 1 pkt 1 k.c. (wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela), a to z kolei zabezpieczałoby interesy fundacji rodzinnej w większym stopniu i przyczyniałoby się do realizacji ustawowych założeń jej powołania. Pojawiają się także pierwsze głosy w doktrynie opowiadające się za przyjęciem tego rozwiązania ^[38].

Argumentem uzasadniającym rozważanie przyjęcia koncepcji odpowiedzialności za cudzy dług jest również jedno z kryteriów odróżniających regulację z art. 8 u.f.r. i uzależnienie w treści art. 55⁴ k.c. odpowiedzialności nabywcy od wykazania się należyłą starannością w weryfikacji sytuacji finansowej przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. W tym przypadku nabycie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego powoduje jednocześnie przystąpienie nabywcy do długów, ale tylko tych, które związane są z ich prowadzeniem oraz gdy nabycie nie następuje w trybie art. 519 k.c. (translatywne przejęcie długu ^[39]). W komentowanym przypadku, obok dłużnika, który co do zasady ponosi nieograniczoną odpowiedzialność za zobowiązania, pojawia się osoba trzecia, odpowiadająca do wysokości ustalonej wartości rynkowej nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego (składników materialnych i niematerialnych wyrażonych w pieniądzu) ^[40]. Przepis art. 55⁴ k.c. nie znajduje zastosowania w przypadku uzyskania przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego w inny sposób niż nabycie szczególne. Konstrukcyjnie odpowiedzialność oparta jest więc o przystąpienie do długu, a nie przejęcie długu. W ocenie autora ten sam model występuje na tle art. 8 u.f.r., co oznacza, że fundacja będzie ponosiła odpowiedzialność solidarną z fundatorem i ma charakter następstwa pochodnego pod tytułem szczególnym, ponieważ po stronie fundacji nie

³⁸ Tak Górniak, *Odpowiedzialność*, 44-57, który w obszernej analizie kwalifikuje odpowiedzialność przewidzianą w art. 9 u.f.r. jako odpowiedzialność za cudzy dług a nie kumulatywne przystąpienie do długu, tj. konstrukcji przewidzianej m.in. w komentowanym art. 55⁴ k.c.

³⁹ Co do kumulatywnego i translatywnego przejęcia długu zob. np. wyrok SN z 21.12.2000 r., V KKN 208/00, LEX nr 52525; wyrok SN z 21.05.2004 r., V CK 502/03, LEX nr 188494.

⁴⁰ Wyrok SN z 15.11.2017 r., II CSK 55/17, LEX nr 2426543.

powstanie żaden nowy dług wobec wierzyciela fundatora^[41], a będzie można kwalifikować odpowiedzialność fundacji jako odpowiedzialność za cudzy dług^[42]. Zmiana będzie miała jedynie charakter podmiotowy, co oznacza, że więcej niż jeden podmiot będzie ponosił odpowiedzialność za dług, choć w innej wysokości, tj. fundacja do wysokości nabytego mienia, a fundator co do zasady będzie odpowiadał na zasadach odpowiedzialności osobistej. Przy czym zasadnym jest wspomnieć, że na fundacji będą spoczywały wszelkie zobowiązania fundatora, w tym również te wynikające z wszelkich czynności faktycznych i prawnych związanych z istniejącym zobowiązaniem (np. zapis na sąd polubowny^[43], zawarcie ugody przed mediatorem), ale istniejących na chwilę ustanowienia fundacji, z zastrzeżeniem zobowiązań alimentacyjnych.

Wydaje się zatem, że podobnie jak w przypadku odpowiedzialności solidarnej z art. 40 § 2 k.c. i art. 55⁴ k.c., również w przypadku fundacji rodzinnej, w zakresie odpowiedzialności za zobowiązania fundatora, występuje jedynie solidarna odpowiedzialność, a nie solidarność długu^[44]. Oznacza to, że fundacja rodzinna nie będzie zobowiązana do spełnienia świadczenia w każdym przypadku, ponieważ zgodnie z brzmieniem art. 9 u.f.r. fundacja odpowiada do wysokości wniesionego przez fundatora mienia^[45]. Wątpliwość może pojawić się w przypadku zobowiązań alimentacyjnych,

⁴¹ Należy więc kwalifikować tą sytuację jako przystąpienie fundacji rodzinnej do pierwotnego długu fundatora. Tak, też Morek w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, kom. do art. 55⁴, Nb 1.

⁴² Por. wyrok SN z 04.04.2007 r., V CSK 18/07, LEX nr 327889; wyrok SN z 04.04.2007 r., V CSK 3/07, LEX nr 271526; wyrok SN z 15.06.2010 r., II CSK 2/10, LEX nr 621142; postanowienie SN z 13.12.2012 r., V CZ 61/12, LEX nr 1293854.

⁴³ Zob. uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 36/11, OSNC 2012/3/31.

⁴⁴ Jan Lic, „Solidarność dłużników w przepisach szczególnych”, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, red. Joanna Haberk, Adam Olejniczak, Agnieszka Pyrzyńska, Dorota Sokołowska (Warszawa: Wolters Kluwer, 2015). <https://sip.lex.pl/#/monograph/369350885/283112/haberko-joanna-red-olejniczak-adam-red-pyrzyńska-agnieszka-red-sokolowska-dorota-red-wspolczesne...?cm=URELATIONS>. [dostęp: 24.3.2023]; odmiennie Przemysław Sobolewski, który twierdzi, że skutkiem nieodpłatnego przejęcia mienia państwowej osoby prawnej jest kumulatywne przystąpienie Skarbu Państwa do długu, cyt. przez Piotr Nazaruk w: *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Jerzy Ciszewski, LEX/el. 2023, art. 40. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587857750/713991/ciszewski-jerzy-red-nazaruk-piotr-red-kodeks-cywilny-komentarz-aktualizowany?cm=URELATIONS>. [dostęp: 24.3.2023].

⁴⁵ Por. Alfred Klein, „Istota solidarności biernej a stosunki prawne odpowiedzialności”, [w:] *Studia z prawa zobowiązań. Księga pamiątkowa ku czci A. Ochanowicza* (Warszawa-Poznań: PWN, 1979), 217.

ze względu na ich szczególny charakter oraz brzmienie art. 8 ust. 2 u.f.r., które pozwala na przyjęcie, że wierzyciel alimentacyjny nie musi czekać z wystąpieniem z roszczeniem przeciwko fundacji do momentu bezskutecznej egzekucji z majątku fundatora, a żądać uregulowania długu również od fundacji (taka konstrukcja występuje również w kodeksie spółek handlowych – art. 31 § 2 k.s.h. dotyczący spółki jawnej). W tym zakresie, zdaniem autora, dochodzi do występowania zarówno odpowiedzialności solidarnej, jak i długu solidarnego.

Podsumowując, pomimo szeregu wątpliwości, można jednak stwierdzić, że odpowiedzialność fundacji rodzinnej jest równorzędna z odpowiedzialnością fundatora za zobowiązania (art. 8 ust. 1 u.f.r.), co wyklucza jej subsydiarność, z zastrzeżeniem jednak odpowiedzialności subsydiarnej za zobowiązania alimentacyjne. Z kolei relacje pomiędzy fundacją a fundatorem opierają się o koncepcję odpowiedzialności za cudzy dług, a nie koncepcję ustawowego kumulatywnego przystąpienia do długu. W pierwszym przypadku, co z perspektywy fundacji jest niezwykle ważne, dług ma charakter statyczny i zostaje ustalony na moment ustanowienia fundacji, w drugim zaś ma charakter dynamiczny, zmienny zależny od rozwoju zdarzeń przed i po ustanowieniu fundacji. Skoro bowiem w pierwszym z wymienionych fundacja nie staje się dłużnikiem, a jedynie ponosi odpowiedzialność za dług, to dług ten jest niejako zamrożony na moment ustanowienia fundacji. W drugim z wymienionych fundacja staje się dłużnikiem wspólnym z fundatorem, a zatem wszelkie negatywne konsekwencje (np. odsetki, kara umowa itp.) powstałe po ustanowieniu fundacji również będą mieściły się w zakresie jej odpowiedzialności. Biorąc zaś pod uwagę celowość wprowadzenia tej regulacji do polskiego porządku prawnego, wydaje się, że brzmienie art. 8 u.f.r. ma i powinno zabezpieczać nie tylko wierzycieli fundatora, ale także utworzoną fundację rodzinną. W związku z tym, mając rzecz jasna na uwadze art. 9 u.f.r., autor opowiada się za koncepcją odpowiedzialności za cudzy dług.

Dodać należy także, że w przypadku wielości fundatorów, fundacja rodzinna będzie ponosiła odpowiedzialność za zobowiązania każdego z fundatorów z osobna, do wysokości mienia wniesionego przez każdego z nich indywidualnie (podział mienia wniesionego przez każdego z fundatorów^[46]), co wyklucza możliwość prowadzenia przez wierzyciela egzekucji

⁴⁶ Kacper Górniak przedstawia również inną możliwość (choć opowiada się za przedstawioną w opracowaniu), a mianowicie kumulację mienia wniesionego przez wszystkich fundatorów, co powodowałoby powstanie swoistej konkurencji

z majątku każdego z fundatorów niezależnie od tego, którego z nich zobowiązanie dotyczyło^[47].

8 | Spis mienia

W związku z problematyką odpowiedzialności fundacji za zobowiązania fundatora pozostaje także kwestia spisu mienia, o którym mowa w art. 27 u.f.r. W tym przypadku pomocny może okazać się dorobek aktualny na gruncie art. 1031¹§3 k.c. (sporządzenie wykazu inwentarza przez spadkobierców, którzy przyjęli spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zapisobierców windykacyjnych czy wykonawców testamentu). Zgodnie z brzmieniem przepisu art. 1031¹§1 k.c. wymienione powyżej podmioty są uprawnione, ale nie zobowiązane do złożenia w sądzie lub przed notariuszem wykazu inwentarza. Co więcej, złożenie wykazu nie jest ograniczone żadnym terminem. Wynikają z tego dwie istotne konsekwencje. Po pierwsze dobrowolność sporządzenia wykazu, a po drugie bezterminowość. Oczywiście jest, że na gruncie analizowanej ustawy wskazany przepis ma jedynie pomocniczy charakter, a zatem znajdzie zastosowanie tylko w zakresie sposobu ustalenia wykazu, a nie cech, o których powyżej. Na tej podstawie oraz w oparciu o art. 27 u.f.r. należy przyjąć, że ustawodawca dość kategorycznie odniósł się do kwestii sporządzenia spisu mienia. Przede wszystkim należy wskazać, że spis ten nie ma cechy dobrowolności, co oznacza, że fundator lub inne niż fundator osoby, które do fundacji rodzinnej wniosły mienie, mają obowiązek sporządzić spis mienia. Dodatkowo na fundatora nałożony został obowiązek spisu mienia wnoszonego do fundacji na pokrycie funduszu założycielskiego. Niezależnie od tego spis ma być na bieżąco aktualizowany przez zarząd, za co ten ponosi odpowiedzialność. Wreszcie spis mienia ma zostać sporządzony w formie pisemnej (formuła uproszczona w porównaniu do wykazu inwentarza). Dość kategoryczne brzmienie przepisu, wprowadzie bez przewidzianej sankcji za brak sporządzenia, pozwala na przyjęcie wniosku o wadze spisu w bieżącym funkcjonowaniu

między wierzycielami w zakresie zaspokajania roszczeń jakie przysługują każdemu z nich względem swojego dłużnika-fundatora – w: Górniak, *Odpowiedzialność*, 35.

⁴⁷ Stępień w: *Fundacja rodzinna*, 41.

fundacji rodzinnej. Wydaje się, że taki sposób regulacji nie powinien budzić sprzeciwu wobec faktu ponoszenia przez fundację odpowiedzialności za zobowiązania fundatora (wymagalne i niewymagalne) oraz podstawowy cel jakiego ma przyświecać powoływanie do życia instytucji tego typu, tj. zabezpieczenia potrzeb beneficjentów fundacji rodzinnej. Pozostaje zastanowić się, co w sytuacji, w której fundator lub osoba, o której mowa w art. 27 ust. 1 u.f.r., nie sporządzą spisu mienia. W treści ustawy nie sposób znaleźć przepisy, które wprost regulowałyby tę kwestię. Konsekwencja braku spisu mienia wynikać będzie pośrednio z art. 21 u.f.r., ponieważ zgodnie z jego treścią (art. 21 pkt 3 u.f.r.) do powstania fundacji rodzinnej jest wymagane między innymi sporządzenie spisu mienia. Stąd wniosek, że bez spisu mienia fundacja rodzinna nie zostanie utworzona, ponieważ już na pierwszym etapie taka możliwość odpadnie – notariusz nie powinien sporządzić aktu notarialnego obejmującego m.in. oświadczenie fundatora o założeniu fundacji rodzinnej bez przedstawienia przez fundatora spisu mienia. Nawet gdyby taka czynność notarialna doszła do skutku, to sąd rejestrowy odmówiłby rejestracji fundacji z uwagi na ten brak. Powstaje pytanie, co w przypadku powołania fundacji rodzinnej testamentie. Należy przecież mieć świadomość, że spis mienia związany jest z sytuacją majątkową fundatora, która nie ma charakteru statycznego. Pośrednio wątpliwość ta wyjaśniona jest w art. 21 pkt 5 u.f.r. przewidującego obowiązek wniesienia funduszu założycielskiego w terminie dwóch lat od dnia wpisania fundacji rodzinnej do rejestru fundacji rodzinnych w przypadku ustanowienia fundacji rodzinnej w testamentie. Wydaje się, że obowiązek sporządzenia spisu mienia będzie ciążył na pierwszym zarządzie fundacji rodzinnej, a konsekwencje braku jego sporządzenia będą sprowadzały się do działania sądu rejestrowego i odmowy wpisu do rejestru fundacji rodzinnych z uwagi na niedopełnienie tego obowiązku.

9 | Uwagi końcowe

Podsumowując, należy stwierdzić, że sama idea wprowadzenia do polskiego porządku prawnego fundacji rodzinnych powinna zostać oceniona pozytywnie. Tym bardziej, że w wielu krajach funkcjonuje od lat i stanowić może alternatywne rozwiązanie do prowadzenia rodzinnych „biznesów”. W chwili obecnej, przed wejściem w życie tego uregulowania – zwłaszcza

w przypadku dominujących w polskim obrocie gospodarczym jednoosobowych działalności gospodarczych – śmierć prowadzącego działalność zasadniczo powoduje, że często jest to początek jej końca, a dorobek i praca życia zmarłego ulega zniweczeniu. Fundacja rodzinna mogłaby w istocie stanowić remedium na takie sytuacje, a jej dobre funkcjonowanie byłoby w interesie przede wszystkim jej beneficjentów. W chwili obecnej, znane jest również jedno z rozwiązań, którego celem było uniknięcie w razie śmierci prowadzącego działalność gospodarczą, efektu zaprzestania działalności i braku możliwości jej dalszego prowadzenia. Ustawodawca wprowadził przecież w listopadzie 2018 roku od polskiego porządku prawnego zarząd sukcesyjny^[48], umożliwiający kontynuowanie prowadzenia przedsiębiorstwa po śmierci osoby fizycznej do czasu przejęcia przez spadkobierców. Ustawa już obowiązuje prawie 7 lat, a jej cel był jednak odmienny od fundacji rodzinnej. W przypadku zarządu sukcesyjnego majątek osoby fizycznej i tak ulegał podziałowi na spadkobierców. Fundacja rodzinna natomiast ma na celu wyeliminowanie tego efektu i pozostawienie dorobku fundatora w rękach rodziny. Na realizację tej koncepcji, zwłaszcza w kwestii wątpliwości interpretacyjnych, jakie na tle tej ustawy się wyłonią, trzeba będzie poczekać, jednak sam pomysł należy ocenić pozytywnie.

Bibliografia

- Blajer Paweł, *Fundacja rodzinna. Pytania i odpowiedzi*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Blajer Paweł, *Odpowiedzialność fundacji rodzinnej*, Lex 2024. <https://sip.lex.pl/#/publication/470239339/blajer=-piotr-odpowiedzialnosc-fundacji-rodzinnejcm-URELATIONS>.
- Fundacja rodzinna. Aspekty prawne i podatkowe. Komentarz*, red. Paweł Tomczykowski. Warszawa: C.H. Beck, 2023.
- Fundacje rodzinne. Komentarz. Linia orzecznicza*, red. Rafał Adamus, Piotr Stec. Warszawa: C.H. Beck, 2024.
- Górecki Jacek, „Fundacja rodzinna – wybrane aspekty kolizyjnoprawne” *Rejent*, nr 2 (2024): 35-59.

⁴⁸ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. – o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz.170).

- Górniak Kacper, „Odpowiedzialność fundacji rodzinnej za zobowiązania fundatora” *Krakowski Przegląd Notarialny*, 28 (2023): 11-81.
- Kaliński Maciej, Karol Tatała, Łukasz Trela, „Przeniesienie praw i obowiązków z umów związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w związku z jego sprzedażą w trakcie postępowania upadłościowego, w szczególności w ramach przygotowanej likwidacji (prepack)” *Doradca Restrukturyzacyjny*, nr 4 (2016): 76-89.
- Klein Alfred, „Istota solidarności biernej a stosunki prawne odpowiedzialności”, [w:] *Studia z prawa zobowiązań. Księga pamiątkowa ku czci A. Ochanowicza*, Warszawa-Poznań: PWN, 1979.
- Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Jerzy Ciszewski, Lex, 2023. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587857750/713991/ciszewski-jerzy-red-nazaruk-piotr-redkodeks-cywilny-komentarz-aktualizowany?cm=URELATIONS>.
- Kodeks cywilny. Komentarz, red. Witold Borysiak. Warszawa: C.H. Beck, 2022.
- Kwaśnicka Luiza, „Fundator fundacji rodzinnej, rola fundatora w fundacji rodzinnej. Prawa i obowiązki fundatora fundacji rodzinnej” *Krakowski Przegląd Notarialny*, nr 2 (2023): 99-115.
- Lewaszewicz-Petrykowska Biruta, „Konstrukcja solidarności biernej w kodeksie cywilnym” *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. XII (1974).
- Lic Jan, „Solidarność dłużników w przepisach szczególnych”, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, red. Joanna Haberko, Adam Olejniczak, Agnieszka Pyrżyńska, Dorota Sokołowska. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015. <https://sip.lex.pl/#/monograph/369350885/283112/haberko-joanna-red-olejniczak-adam-redpyrzyńska-agnieszka-red-sokolowska-dorota-red-współczesne...?cm=URELATIONS>.
- Maj Krzysztof, „Powstanie fundacji rodzinnej – zagadnienia wybrane” *Krakowski Przegląd Notarialny*, nr 1 (2023): 61-87.
- Miłaszewski Jacek, „Fundacje rodzinne – pierwsze obserwacje i wnioski z praktyki” *Rejent*, nr 1 (2024): 11-42.
- Planowanie sukcesyjne. Prawne i podatkowe aspekty zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej, red. Adam Mariański. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Tereszkiewicz Piotr, *Odpowiedzialność współników za zobowiązania spółki jawnej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008.

